

Pozměňovací návrh k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Sněmovní tisk 984

Rozšíření využitelnosti dědické smlouvy

Předkládá Dominik Feri a Tomáš Kohoutek

Změna:

1) V ČÁSTI PRVNÍ čl. I se vkládají nové novelizační body:

1. Ustanovení § 1584 zní:

„§ 1584

Dědickou smlouvu může fyzická osoba uzavřít a závazek z ní změnit jen osobním jednáním. Za právnickou osobu může smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit jen statutární orgán.“

2. Ustanovení § 1585 se zrušuje.

3. Ustanovení § 1591 zní:

„§ 1591

Dědická smlouva neplatná pro nedostatek formy nebo neplatná pro nesplnění podmínky v § 1584 nebo proto, že nevyhovuje ustanovením o smlouvách podle části čtvrté tohoto zákona, může mít přesto platnost závěti, má-li jinak všechny náležitosti závěti.“

Odůvodnění:

Dědická smlouva představuje jeden z dědických titulů vymezených v zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jak OZ), zároveň jde o jedinou možnost, kterou může zůstavitel smluvně určit, kdo bude jeho dědicem. Institut dědické smlouvy byl do našeho právního řádu znovu zakotven v roce 2014, přičemž současně existuje v řadě nám blízkých právních řádech (Francie, Švýcarsko, Německo, Rakousko).

Dědická smlouva je dvoustranným právním jednáním, na rozdíl od závěti ji tak zůstavitel zásadně nemůže po jejím uzavření jednostranně měnit ani rušit. Smluvní dědic či odkazovník tím získává vyšší jistotu, že se mu dostane podílu na pozůstalosti dle smlouvy, zůstaviteli je pak umožněno ujednat s osobou, kterou povolává za sukcesora svého majetku, konkrétní podmínky, skrze které si může zajistit například pravidelný dovoz k lékaři, pomoc na zahradě apod. Dědická smlouva může být uzavřena za úplat, což lze vnímat jako vhodné především pro ty potenciální zůstavitele, které nemají žádné blízké příbuzné. Zároveň dědická smlouva umožňuje vzájemně se povolat za dědice – například manžel může povolat svou manželku výměnou za to, že manželka povolá jeho. Pro tyto své výhody může být dědická smlouva velmi vhodným nástrojem, ve své současné legislativní podobě však vykazuje celou řadu šedých míst a nejasností.

Za hlavní benefit dědické smlouvy lze přitom považovat zajištění jistoty všech zainteresovaných osob. Především notářská obec proto opakovaně volá po vyjasnění a odstranění legislativních deficitů s cílem podpořit využitelnost dědických smluv v praxi. V této souvislosti pak předkládáme výše navrhované novelizační body.

Toho času čelí největší kritice omezení pořizovacího oprávnění zůstavitele – konkrétně lze dle § 1585 OZ pořídit dědickou smlouvu toliko o třech čtvrtinách pozůstalosti, jedna čtvrtina musí zůstat nedotčena, aby o ní zůstavitel mohl případně pořídit podle své zvlášť projevené vůle. O zbylé jedné čtvrtině tedy zůstavitel může pořídit samostatně, je mu rovněž umožněno testovat ve prospěch smluvního dědice. Jinými slovy zbytek pozůstalosti může zůstavitel stejné osobě, jež bude dědit dle smlouvy, avšak musí tak učinit zvlášť závětí – tedy kdykoli odvolatelným či změnitelným právním jednáním. Institut tzv. volné (čisté) čtvrtiny byl dle slov Zeillera komentáře ke Všeobecnému zákoníku občanskému (ABGB) zaveden za tím účelem, že zůstavitel se mnohdy láskou ke svému manželu či jeho lichotkami nechává

strhnout k neuvážené štědrosti, které později často lituje.¹ Tedy přijetí dané úpravy bylo vedeno snahou ochránit zůstavitele pro případ, že by jej k uzavření dědické smlouvy „zlákala“ falešná náklonnost jeho drahé polovičky – dědickou smlouvu mezi sebou dle ABGB mohli uzavřít pouze manželé či snoubenci. Později byl však smysl existence volné (čisté) čtvrtiny označen za pochybný a sporný.²

Dle stávající komentářové literatury je pravděpodobným motivem této úpravy ochrana zůstavitele pro případ změny poměrů po uzavření smlouvy. Toto je však diskutabilní mj. z důvodu, že ochrana je mu poskytnuta jednak tím, že po uzavření dědické smlouvy může s majetkem dále nakládat zásadně podle libosti (§ 1588 OZ), jednak tím, že dědickou smlouvu lze uzavřít výhradně ve formě veřejné listiny, tedy za pomoci notáře. V případě porušení dědické smlouvy od ní může zůstavitel odstoupit – to může být využitelné např. tehdy, je-li dědická smlouva sice uzavřena úplatně, avšak smluvní dědic neplatí, popř. platí nižší částku, než má. Navíc zůstavitel zná poměry ve své rodině či v okruhu osob jemu blízkých, přičemž smluvní povaha dědické smlouvy umožňuje dosáhnout utvrzení jeho pozice (např. skrze smluvní pokutu).

Kromě toho praxe signalizuje, že po takovém právním institutu, které umožňuje uspokojivé smluvní řešení majetkových poměrů *mortis causa*, je společenská poptávka. Proč nedat jistotu manželům, kteří se chtějí navzájem povolat za dědice s tím, že po smrti druhého z nich případně celé jejich jmění potomkům způsobem, na němž se společně dohodnou? Proč musí vznikat otázka, co se stane v případě, kdy zůstavitel nerespektuje omezení normované § 1585 OZ? Jaká je odpověď na tuto otázku? Pro výše uvedené argumenty proto navrhuje předkládanou novelou zrušit stávající omezení v podobě volné čtvrtiny, tedy umožnit pořídit dědickou smlouvu o celé pozůstalosti, a rozvolnit tak stávající svázání zůstavitele, pro které není věcný důvod.

První novelizační bod se pak týká další nejasnosti, tj. zda může být stranou dědické smlouvy právnická osoba. Není sporu o tom, že v pozici zůstavitele může vystupovat pouze osoba fyzická, u druhé strany dědické smlouvy však již taková jistota nepanuje. Část právní teorie zastává názor, že právnická osoba stranou dědické smlouvy být nemůže, neboť tu mohou dle

¹ Zeiller, F. Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie. Dritter Band, Zweyte Abtheilung. Wien, Triest: Geistingers Verlagshandlung, 1813, s. 638.

² Krčmář, J. Právo občanské. V. Právo dědické. 3. doplněné vyd. Praha: Všeherd, 1937, s. 52.

§ 1584 odst. 2 OZ uzavřít strany jen osobním jednáním. OZ přitom chápe právnické osoby jako umělé útvary, za které musí vždy právně jednat jejich zástupce, právnická osoba tedy osobně jednat nemůže.

Argument překážky v podobě požadavku „osobního jednání“ však většina právní teorie i notářské praxe odmítá.³ Tento závěr podporuje argument historický, neboť v průběhu rekonstrukčních prací došlo ke změně pojetí právnických osob příklonem k teorii fikce, tato změna však nebyla promítnuta do všech souvisejících oblastí, a návrh ust. § 1584 odst. 2 OZ tak zůstal i po příklonu k teorii fikce nezměněn (třebaže původně počítal s koncepcí, podle níž právnická osoba osobně jednat může).⁴ Ve prospěch přípustnosti právnických osob jako stran dědických smluv svědčí též argument komparativní – např. v Německu je koncepce běžně přijímána a obdobné názory se objevují i ve Švýcarsku,⁵ z jehož současná právní úprava dědických smluv v OZ nejvíce vychází, jakož i argument pragmatický – právnická osoba může být povolána za dědice dědickou smlouvou ve prospěch třetího. Překládaný návrh má tak mj. za cíl vnést do předmětné problematiky právní jistotu, a sice tím, že legislativně sjednocuje úpravu dědické smlouvy s koncepcí právnických osob.

Předmětný sněmovní tisk se ve svém základu dotýká problematiky dětských dlužníků. Avšak vzhledem k aktuálnosti výše nastíněných problémů současné úpravy institutu dědické smlouvy, který především má za následek nízkou četnost jejího praktického výskytu, předkládáme tento legislativně-technický pozměňovací návrh s cílem odstranit stávající právní nejistotu. Jak bylo uvedeno, výhoda dědické smlouvy jako dvoustranného právního jednání je oproti ostatním právním jednáním pro případ smrti nesporná. Není-li však v právní teorii ani notářské praxi shody na výkladu jejích základních bodů (otázka, kdo může být její stranou, jaký může být její rozsah apod.), odsouvá to dědickou smlouvu neprávem na vedlejší kolej. Dědická smlouva je nadto relativně samostatně stojícím institutem, její dílčí novelizace tak nijak nenaruší koncepci ani systematiku ostatních dědicko-právních institutů, naopak.

³ Např. Švestka; Dvořák; Fiala; Šešina; Wawerka, 2014, op. cit., s. 209 či Svoboda, Jiří; Klička, Ondřej: Dědické právo v praxi. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 86–87

⁴ Plašil. F. Může být stranou dědické smlouvy právnická osoba?. Ad Notam. 2015.

⁵ Ibid, dále pak Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 4 Absatz 5 des Gesetzes vom 1. Oktober 2013 (BGBl. I S. 3719) geändert worden ist. In: Juris. Gesetze im Internet [online]. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, © 2014 [cit. 19. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.

Cílem překládané novely je proto zejm. odstranit stávající opakovaně kritizovaná sporná místa úpravy dědické smlouvy v OZ. Máme za to, že právní úpravu v oblasti dědického práva musí ovládat právní jistota oproti úpravě v jiných částech právního řádu o to více, neboť výklad dědického práva a jeho institutů je činěn v okamžiku, kdy již jeho hlavní aktér (zůstavitel) není.

18. listopadu 2020

Dominik Feri, Tomáš Kohoutek

Platné znění příslušných částí zákona s vyznačením změn:

§ 1584

~~(1) Dědickou smlouvu může uzavřít zletilý zůstavitel, který je plně svéprávný; je-li zůstavitel ve svéprávnosti omezen, může dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka.~~

(2) Dědickou smlouvu **může fyzická osoba** ~~mohou strany~~ uzavřít a závazek z ní změnit jen osobním jednáním. **Za právnickou osobu může smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit jen statutární orgán.**

§ 1585

~~(1) Dědickou smlouvou nelze pořídit o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl pořídit podle své zvlášť projevené vůle. Chee-li zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, může tak učinit závětí.~~

~~(2) Kdo byl ve svéprávnosti omezen pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčeké vášni představující závažnou duševní poruchu, může pořídit dědickou smlouvou jen o majetku, o němž je způsobilý pořídit závětí. Z tohoto majetku se počítá čtvrtina vyhrazená pořízení podle jeho zvlášť projevené vůle.~~

§ 1591

Dědická smlouva neplatná pro nedostatek formy nebo neplatná pro nesplnění ~~podmínek~~ **podmínky** v § 1584 a 1585 nebo proto, že nevyhovuje ustanovením o smlouvách podle části čtvrté tohoto zákona, může mít přesto platnost závěti, má-li jinak všechny náležitosti závěti.